

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2020.2.5>

Данилюк Л.Р.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID: 0000-0003-3201-8881

ЕКОЛОГІЧНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ШЛЯХИ ЗДІЙСНЕННЯ

ENVIRONMENTAL INFORMATION PROVISION IN UKRAINE: CONCEPT AND WAYS OF REALIZATION

Право на екологічну інформацію має основоположний характер і належить до одних із пріоритетних у системі екологічних прав. Проте саме поняття екологічного інформування є комплексним і його розуміння не зводиться тільки до права на екологічну інформацію, що особливо важливо наголосили під час визначення еколого-інформаційних правовідносин і дослідження їх структури.

Зазвичай під екологічним інформаційним забезпеченням розуміють: елемент правового механізму (інструмент) реалізації державної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки; функцію управління в сфері природокористування та охорони довкілля; гарантію прав громадян на безпечне для життя й здоров'я довкілля та вільний доступ до інформації про його стан.

Еколого-інформаційні правовідносини – це врегульовані актами міжнародного законодавства, Конституцією, законами і підзаконними нормативно-правовими актами України суспільні відносини, які виникають в процесі екологічного інформаційного забезпечення та реалізації права на вільний доступ до інформації про стан довкілля.

В умовах сформованого на цей час інформаційного суспільства належне законодавче та організаційне забезпечення будь-яких інформаційних відносин набуває все більшого значення. Якщо ж вести мову про еколого-інформаційні відносини, то фактично від рівня їх правового регулювання та якості функціонування залежить можливість реалізації не тільки права на екологічну інформацію, але певною мірою й інших екологічних прав.

Об'єктом еколого-інформаційних правовідносин є екологічна інформація, а суб'єктами виступають: запитувачі екологічної інформації; розпорядники екологічної інформації та їх структурні підрозділи або відповідальні особи з питань доступу до відповідної інформації; населення загалом.

Мета цієї статті полягає у дослідженні поняття та шляхів здійснення екологічного інформаційного забезпечення в Україні, вивченні його фактичного стану та виокремленні основних труднощів у процесі реалізації права на екологічну інформацію.

Ключові слова: екологічна інформація, екологічне інформаційне забезпечення, еколого-інформаційні правовідносини.

The right to environmental information is fundamental and is one of the priorities in the system of environmental rights. However, the very concept of environmental information is complex and its understanding is not limited to the right to environmental information, which is especially important in determining the environmental information relations and the study of their structure.

As a rule, environmental information provision is understood as: an element of the legal mechanism (instrument) for the implementation of state policy in the field of environmental safety; management function in the field of nature using and environmental protection; guarantee the rights of citizens on a safe environment for life and health and free access to information about its condition.

Environmental information legal relations are regulated by acts of international law, the Constitution, laws and regulations of Ukraine public relations that arise in the process of environmental information and the right to free access to information about the state of the environment.

In the conditions of the information society formed today the proper legislative and organizational maintenance of any information relations becomes more and more important. If we talk about environmental information relations, then in fact the level of their legal regulation and quality of operation depends on the possibility of exercising not only the right to environmental information, but to some extent other environmental rights.

The object of environmental information legal relations is environmental information, and the subjects are: inquirers of environmental information; environmental information managers and their structural subdivisions or individuals responsible for access to relevant information; population as a whole.

The purpose of this article is researching the concept and ways of realization environmental information provision in Ukraine, studying its actual state and highlighting the main difficulties in the process of realisation of the right on environmental information.

Key words: environmental information, environmental information support, environmental information legal relations.

Постановка проблеми. Еколого-інформаційні правовідносини – це врегульовані актами міжнародного законодавства, Конституцією, законами і підзаконними нормативно-правовими актами України суспільні відносини, які виникають в процесі екологічного інформаційного забезпечення та реалізації права на вільний доступ до інформації про стан довкілля.

Об'єктом еколого-інформаційних правовідносин є екологічна інформація, а суб'єктами виступають: запитувачі екологічної інформації; розпорядники екологічної інформації та їх структурні підрозділи або відповідальні особи з питань доступу до відповідної інформації; населення загалом.

Поняття екологічного інформаційного забезпечення (екологічного інформування) має комплексний характер, який проявляється у різнофункціональних підходах до розуміння його змісту.

Зазвичай під екологічним інформаційним забезпеченням розуміють: елемент правового механізму (інструмент) реалізації державної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки; функцію управління в сфері природокористування та охорони довкілля; гарантію прав громадян на безпечне для життя й здоров'я довкілля та вільний доступ до інформації про його стан.

Стан наукового дослідження проблеми. Інформування в галузі охорони навколишнього природного середовища є об'єктом обговорення у працях багатьох представників науки екологічного права, зокрема В.І. Андрейцева, Г.В. Анісімової, Г.І. Балюк, А.П. Гетьмана, І.І. Каракаша, Н.Р. Кобецької, В.В. Костицького, М.В. Краснової, Н.Р. Малишевої, Г.В. Мороз, Ю.С. Шемшученка та інших. Водночас питання аналізу правовідносин щодо екологічного інформування, з'ясування практичних аспектів їх функціонування, виявлення проблемних питань, які виникають в процесі забезпечення доступу до екологічної інформації, й надалі залишаються актуальними.

Мета статті полягає у дослідженні поняття та шляхів здійснення екологічного інформаційного забезпечення в Україні, вивченні його фактичного стану та виокремленні основних труднощів у процесі реалізації права на екологічну інформацію.

Виклад основного матеріалу. Шляхи екологічного інформаційного забезпечення окреслені в ч. 2 ст. 25¹ Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1] і здійснюються у вигляді: а) підготовки центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, і подання на розгляд Верховної Ради України щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а після її розгляду Верховною Радою України – опублікування в окремих виданнях та розміщення в системі Інтернет;

б) щорічного інформування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідних рад та населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій; в) систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища і характер впливу екологічних факторів на здоров'я людей; г) негайного інформування про надзвичайні екологічні ситуації; ґ) передачі інформації, отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля каналами інформаційних зв'язків, органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації; д) забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить державної таємниці і міститься у списках, реєстрах, архівах та інших джерелах.

Згідно з ч. 1 цієї ж статті Закону центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а на території Автономної Республіки Крим орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища.

При цьому доступ до інформації може забезпечуватися двома способами: 1) шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації (в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах, будь-яким іншим способом) – так званий активний спосіб; та 2) шляхом надання інформації за запитами на інформацію – пасивний спосіб [2].

Фактично активний спосіб забезпечення доступу до інформації має місце, коли екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування шляхом оприлюднення екологічної інформації в межах їх повноважень.

Адже на усіх інших розпорядників екологічної інформації вимоги Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3] поширюються лише в частині оприлюднення та надання відповідної інформації за запитами (ч. 3 ст. 13 Закону). І в цьому разі йдеться про пасивний спосіб забезпечення доступу до інформації.

Щоправда останнє положення законодавства є дещо необґрунтованим, а саме щодо підприємств, установ та організацій, функціонування яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей (тобто щодо діяльності інших розпорядників інформації). Виникає дискусійне питання: чи будуть вони за відсутності інформаційного запиту належним чином доводити (оприлюднювати) екологічну інформацію до заінтересованої громадськості, органів та осіб, які приймають управлінські та інші рішення.

Головними принципами екологічного інформування є: своєчасність подання інформації; об'єктивність даних, що подаються; повнота інформації та її доступність [4].

Постановою Верховної Ради України «Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля» від 4 листопада 2004 р. № 2169-IV [5] рекомендовано:

1. Кабінету Міністрів України забезпечити: щорічне інформування населення через засоби масової інформації про 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища; щоквартальне інформування про десять об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища на загальнодержавному рівні за минулий квартал; розроблення та затвердження положення про щоквартальне інформування населення через засоби масової інформації про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища; розроблення та затвердження положення про мережу загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем; функціонування мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

2. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та місцевим органам виконавчої влади, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити щоквартальне інформування населення через засоби масової інформації про: об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища; екологічно небезпечні аварії та надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру, дії, які можуть застосовуватися громадянами для зменшення їх впливу на здоров'я людей та довкілля, а також про заходи, що вживаються для подолання і ліквідації наслідків таких аварій та надзвичайних ситуацій.

Важливо зауважити, що у п. 1 зазначеної постанови Кабінету Міністрів України було рекомендовано розробити і затвердити положення про мережу

загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем ще до 1 січня 2005 року, а з 1 січня 2005 року забезпечити її функціонування. Однак тільки 7 листопада 2018 р. Кабінет Міністрів України розпорядженням № 825-р схвалив Концепцію створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» [6], реалізацію якої передбачено здійснити протягом 2018–2020 років.

Керуючись Концепцією, бачимо, що мета створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» полягає в управлінні екологічною інформацією у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів відповідно до європейських стандартів і вимог для забезпечення дотримання екологічних прав громадян і забезпечення надання вільного доступу до екологічної інформації про стан навколишнього природного середовища, екологічні ризики / загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу із застосуванням телекомунікаційних технологій та глобальних інформаційних мереж, і досягається за такими напрямками: впровадження механізму електронного урядування, інформатизації органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища, в тому числі раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; модернізація державного управління та цифровізація управлінської діяльності, зокрема процесу надання адміністративних послуг; публікація та візуалізація відкритих даних та іншої геопросторової екологічної інформації у форматах, доступних і зручних для користувачів.

Натепер на сайті проєкту [7] запущено три модулі системи «Відкрите довкілля» – «Вода», «Повітря» та «ЕкоФінанси», що відображають дані державної системи екомоніторингу в Україні та публічні фінанси у сфері довкілля, а точніше – стан забруднення поверхневих вод суші, атмосферного повітря та інформацію щодо, наприклад, фінансування природоохоронних заходів по водних об'єктах, витрати на зменшення викидів у атмосферне повітря, обсяги екологічного податку й інше.

Як стверджує команда проєкту, ідеї створення геоінформаційної системи по воді і повітрю передувала аналітична робота. Вони прагнули зрозуміти, як працює чинна система збору екологічних даних і які перешкоди можуть стати їм на заваді. Серед них окремо відзначають декілька проблем:

1. Чинна інституційна система державного моніторингу довкілля є розбалансованою і неузгоджена між значним числом суб'єктів моніторингу – 11 центральних органів виконавчої влади. Одні і ті ж

види моніторингу здійснюються різними органами на основі різних мереж і об'єктів спостережень, з різними можливостями використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Тільки 4 з них – підпорядковані Мінприроди.

2. Нестабільне і нерівномірне фінансування всієї системи державного моніторингу з державного бюджету України.

3. Відсутність механізмів електронного обміну даними в системі державного моніторингу.

4. Диспропорція у рівнях оснащення постів спостереження та нерівномірний розподіл інвестицій у технічне та програмне забезпечення суб'єктів моніторингу: одні види моніторингу мають кращу інфраструктуру постів спостереження, ніж інші.

5. Брак міжсекторальної співпраці та взаємодії, коли фактично кращі можливості недержавної мережі моніторингу в бізнесі та громадянському суспільстві не використовуються в системі державного моніторингу довілля [8].

Щодо інформування про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, то з положень вказаної вище постанови можна зробити висновок, що воно проявляється в: 1) інформуванні населення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища через засоби масової інформації про: 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, щорічно; 10 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища на загальнодержавному рівні за минулий квартал, щоквартально; 2) інформуванні населення органами виконавчої влади обласного рівня та органами місцевого самоврядування через засоби масової інформації про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, щоквартально.

Що стосується щоквартального інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, то з огляду на норми однойменного Положення, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 1 листопада 2005 р. № 397 [4], таке інформаційне забезпечення організовується таким чином:

1) територіальні органи Мінприроди здійснюють збір та узагальнення інформації; 2) Мінприроди аналізує надану інформацію та уточнює перелік об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища; 3) Державний комітет телебачення та радіомовлення, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації сприяють широкому висвітленню державними аудіовізуальними та друкованими ЗМІ матеріалів про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища (п. 3 Положення).

Згідно з п. 4 цього ж Положення надання відповідної екологічної інформації здійснюється шляхом: 1) щоквартального інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища на загальнодержавному рівні, та про стан навколишнього природного середовища в районі впливу об'єкта; 2) підприємства, що включені до переліку об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, щокварталу до 20 числа місяця, наступного за звітним періодом, готують та надають до територіального органу Мінприроди таку інформацію: обсяги викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин, обсяги скидів у водні об'єкти зворотних вод та забруднюючих речовин, обсяги утворення відходів та їх розміщення (у тому числі порівняно з аналогічним періодом попереднього року), заходи, плани, програми та проекти щодо зниження негативного впливу об'єктів на довкілля, стан виконання превентивних заходів та готовності об'єктів до ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного характеру; 3) територіальні органи Мінприроди: перевіряють надану інформацію, вносять до неї (у разі необхідності) доповнення та уточнення (на підставі даних планових перевірок об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища); відредаговані дані надають для розміщення у регіональних ЗМІ; узагальнену інформацію надсилають до 25 числа місяця, наступного за звітним періодом, до Мінприроди; 4) Мінприроди: складає перелік об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища; забезпечує розміщення узагальненої інформації на веб-порталі Міністерства; надає інформацію для її висвітлення через державні аудіовізуальні та друковані ЗМІ (на безоплатній основі); 5) Державний комітет телебачення та радіомовлення, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації сприяють в оприлюдненні екологічної інформації.

Разом з цим аналіз сайту Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України свідчить, що інформування населення про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, здебільшого здійснюється щорічно й характеризується певним відставанням у часі щодо звітного періоду. Так, у листопаді 2018 року Мінприроди представило рейтинг «ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів» за 2017 рік [9], а в грудні 2019 року Мінекоенерго було підготовлено рейтинг «ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів» за 2018 рік [10].

Також однією з форм екологічного інформування, на яку варто звернути увагу, є підготовка і подання на розгляд Верховної Ради України щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні центральним органом

виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, а після її розгляду Верховною Радою України – опублікування окремим виданням та розміщення в системі Інтернет. І в цьому контексті слід відзначити, що останні національні доповіді оприлюднені на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України у вересні 2020 року, але стосується стану навколишнього природного середовища в Україні у 2017 та 2018 роках [11; 12], а доповідь про стан довкілля у 2016 році взагалі відсутня.

Щодо цього В.М. Комарницький зазначає, що питання щодо Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні заслуговує на окрему увагу. Загальні вимоги стосовно підготовки цієї доповіді, які містяться в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», є досить загальними, з них не можна зрозуміти, яким чином фінансуються роботи з підготовки доповіді, на яких засадах залучаються до цього представники наукових та інших заінтересованих установ, організацій, які основні положення має включати доповідь, у якому порядку (на пленарних засіданнях чи засіданнях профільного комітету) вона має розглядатись у Верховній Раді України, чи існує відповідальність за недодержання вимог щодо підготовки доповіді тощо. Очевидно, Закон надає досить широку свободу дій щодо підготовки й оформлення зазначеної доповіді уповноваженому центральному органу виконавчої влади. Це негативно позначається на опрацюванні досить важливого документа, який має надавати максимально повну інформацію про стан природних ресурсів в Україні, проблеми, що виникають у процесі їх використання. На практиці

має місце суттєве затримання з її підготовкою (один-два роки), що позначається на актуальності, достовірності інформації, яка включається в доповідь [13].

Подібна ситуація відбувається й з Екологічними паспортами регіонів і Регіональними доповідями про стан навколишнього природного середовища в областях. Наприклад, паспорти областей за 2018 рік оприлюднені на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України в липні 2019 року [14], а окремих областей – навіть у січні 2020 року [15; 16], за 2019 рік – у вересні 2020 року [17]. Так само регіональні доповіді за 2017 рік представлені на сайті Міністерства у листопаді 2018 року [18], за 2019 рік – у жовтні 2020 року [19]. Наведені відомості також зумовлюють сумніви щодо актуальності викладеної у відповідних документах інформації та її цінності для населення.

Висновки. Отже, екологічне інформаційне забезпечення в Україні здійснюється шляхами, передбаченими в ч. 2 ст. 25¹ Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а доступ до екологічної інформації забезпечується активним і пасивним способами.

У представлений статті основна увага зосереджена на дослідженні шляхів екологічного інформування, які реалізуються в активний спосіб. Тобто органами державної влади та органами місцевого самоврядування шляхом оприлюднення екологічної інформації в межах їх повноважень.

Серед основних недоліків такого екологічного інформування можна виділити його несвоєчасність і неповноту відомостей, що потребує реагування на відповідні проблеми та їх вирішення уповноваженими суб'єктами.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 07.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
2. Право осіб на доступ до екологічної інформації, розпорядником якої є підприємство. URL: <http://epl.org.ua/human-posts/pravo-osib-na-dostup-do-ekologichnoyi-informatsiyi-rozporядnykom-yakoyi-ye-pidpryyemstvo/> (дата звернення: 09.10.2020).
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення: 01.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
4. Про затвердження Положення про шоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільш шкідливими забруднювачами навколишнього природного середовища: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 01.11.2005 р. № 397. Дата оновлення: 18.07.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1510-05#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
5. Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля: постанова Верховної Ради України від 04.11.2004 р. № 2169-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2169-15#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
6. Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 825-р. Дата оновлення: 24.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.10.2020).
7. Open Access Environment. URL: <https://openaccess.org.ua/> (дата звернення: 09.10.2020).
8. Старт роботи нової онлайн-бази екологічних даних «Відкрите довкілля». URL: <https://openaccess.org.ua/news/view/1008> (дата звернення: 09.10.2020).
9. Мінприроди підготувало рейтинг «ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів» за 2017 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/32941.html> (дата звернення: 09.10.2020).
10. ТОП-100 найбільших підприємств-забруднювачів. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34251.html> (дата звернення: 09.10.2020).
11. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2017 році. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35955.html> (дата звернення: 09.10.2020).

12. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2018 році. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35937.html> (дата звернення: 09.10.2020).
13. Комарницький В.М. Правові питання екологічного інформаційного забезпечення у сфері природокористування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. Вип. 1. С. 157–165. URL: <http://radnuk.info/statti/580-ekolog/14945-2011-01-21-03-01-31.html> (дата звернення: 09.10.2020).
14. Екологічні паспорти регіонів за 2018 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/33529.html> (дата звернення: 09.10.2020).
15. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2018 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34451.html> (дата звернення: 09.10.2020).
16. Екологічний паспорт Одеської області за 2018 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/34452.html> (дата звернення: 09.10.2020).
17. Екологічні паспорти регіонів за 2019 рік. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35913.html> (дата звернення: 09.10.2020).
18. Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища у 2017 році. URL: <https://mepr.gov.ua/news/32893.html> (дата звернення: 09.10.2020).
19. Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища у 2019 році. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35990.html> (дата звернення: 09.10.2020).